

ماجرای کرامت

مباحث از یک سو و موقعیت جغرافیایی مسجد کرامت (نزدیکی به حرم مطهر و قرارگیری در محله‌ای پررفت و آمد) از سوی دیگر، خیل عظیمی از جوانان را به این کانون کشاند و زنگ خطر را برای رژیم به صدا درآورد.

صدور فرمان برخورد از سوی پرویز ثابتی

توالی گزارش‌های نگران‌کننده ساواک خراسان، سرانجام واکنش بالاترین سطوح امنیتی رژیم را در پی داشت. در تاریخ یکم آذرماه، پرویز ثابتی، مدیرکل امنیت داخلی ساواک، طی دستوری قاطع و رسمی به رئیس ساواک خراسان، چنین ابلاغ کرد: «به استناد بررسی‌های معموله از سوابق نام‌برده، چنین استنباط می‌گردد، با اینکه تاکنون چندین مرتبه به علت اظهار مطالب خلاف و تحریک‌آمیز در جلسات سخنرانی، احضار و تذکرات لازم به وی داده شده است، لیکن مشارالیه هیچ‌گونه تغییری در رویه قبلی خود نداده و کماکان به ادامه جلسات و بیان مطالب خلاف ادامه می‌دهد و از طرفی با علم به اینکه در صورت ادامه این وضع، احتمال انحراف و گرایش عده‌ای از افراد به فعالیت‌های مضره و خرابکارانه متصور است، علی‌هذا خواهشمند است دستور فرمایید ضمن ادامه مراقبت از اعمال و رفتار یادشده و کنترل جلسات سخنرانی فرد مورد بحث، به منظور اعمال شدت عمل بیشتر و ایجاد محدودیت جهت مشارالیه، مدارک لازم علیه وی جمع‌آوری و نتیجه را به موقع و با اعلام نظریه در این زمینه طرد از منطقه یا ممنوع‌المنبر نمودنش این اداره‌کل را آگاه سازند.»

تاکتیک ایستادن پای منبر و بازتاب آن در نگاه استاد مطهری

پیامد مستقیم دستور ثابتی، برخورد قهری ساواک خراسان در زمستان سال ۱۳۵۲ بود. مأموران امنیتی با احضار حاجی کرامت، بانی مسجد، رسماً به وی ابلاغ کردند که سیدعلی خامنه‌ای دیگر حق اقامه نماز و سخنرانی در این مسجد را ندارد. اما واکنش آیت‌ا... خامنه‌ای به این ممنوعیت، یک نافرمانی مدنی هوشمندانه بود. فرداشب، ایشان پس از اقامه نماز، به جای رفتن روی منبر، جلو منبر ایستادند و خطاب به جمعیت اعلام کردند که چون «ممنوع‌المنبر» هستند، روی منبر نمی‌روند. سپس در همان حالت ایستاده به سخنرانی برای مردم پرداختند. این اقدام شجاعانه منجر به احضار فوری ایشان به ساواک و ابلاغ رسمی حکم ممنوعیت شد. خبر ممنوع‌النمازی و ممنوع‌المنبری ایشان به سرعت در فضای مذهبی و مبارزاتی کشور پیچید. یکی از واکنش‌های تاریخی و تأمل‌برانگیز به این رویداد، متعلق به شهید آیت‌ا... مرتضی مطهری است که در آن زمان در مشهد حضور داشتند. منبع نفوذی ساواک، ناراحتی عمیق استاد مطهری را این‌گونه گزارش کرده است: «[مطهری] از اینکه نماز جماعت سیدعلی خامنه‌ای را در مشهد تعطیل کرده‌اند، به شدت ناراحت شده و اظهار داشته همه مراکز حساس را که اثری دارد، می‌بندند و دعای ندبه کافی را رواج می‌دهند. انسان متحیر می‌ماند چه کند و چه بگوید.» وی در ادامه، ارزیابی راهبردی خود را از جایگاه آیت‌ا... خامنه‌ای چنین بیان می‌کند: «سیدعلی خامنه‌ای از نمونه‌های ارزنده‌ای است که برای آینده موجب امیدواری است و در این مدت کوتاه در مشهد کارهای پرثمری انجام داده که یکی از آن‌ها جمع‌کردن جوانان روشن‌فکر و بیدار بوده و به همین جهت مورد توجه خمینی هم واقع شده و خمینی دستور داده که هواخواهان وی، خامنه‌ای را حمایت کنند.»

یکی از ویژگی‌های برجسته روش تبلیغی و قرآنی آیت‌ا... خامنه‌ای در سال‌های پیش از انقلاب، تغییر ساختار سنتی مجالس مذهبی بود. ایشان در یکی از سخنرانی‌های اخیرشان، پرده از این ابتکار تاریخی برداشتند و فرمودند: «من شرح مفصلی را، مثلاً به قدر شاید یک ساعت، درباره یک موضوعی بحث می‌کردم؛ آیات آن موضوع را انتخاب کرده بودیم. بعد از صحبت من، یک نفر از قراء، همین دوستانی که مشهد بودند که بعضی‌شان بحمد... در قید حیات‌اند و بعضی هم به رحمت خدا رفته‌اند، می‌آمدند می‌نشستند. من می‌گفتم دیگران قرآن را در مجالس مقدمه سخنرانی قرار می‌دهند، من سخنرانی‌ام را مقدمه قرآن قرار می‌دهم. من ایستاده سخنرانی می‌کردم، بعد آنجا صندلی بود، منبر بود، قاری می‌آمد روی آن منبر می‌نشست و تلاوت قرآن می‌کرد؛ ما آن زمان این کار را می‌کردیم.»

ریشه‌های شکل‌گیری این مجالس منسجم به اواخر تابستان سال ۱۳۵۲ و در آستانه ماه مبارک رمضان بازمی‌گردد. در آن مقطع، ساواک مطلع شد که سیدعلی خامنه‌ای، روحانی جوان و مبارز مشهومی، قصد دارد امامت جماعت مسجد تازه تأسیس کرامت را بر عهده بگیرد. اهمیت این انتقال از آن جهت بود که پیش از این، فعالیت‌های ایشان به عنوان پیش‌نماز و سخنران در مسجد امام حسن مجتبی^(ع) (واقع در خیابان فردوسی) توسط نهاد‌های امنیتی محدود و درس تفسیر هفتگی‌شان به تعطیلی کشانده شده بود. سیر تطور جلسات تفسیر ایشان از پاییز سال ۱۳۵۰ در مدرسه میرزا جعفر آغاز شد، سپس به مسجد امام حسن مجتبی^(ع) انتقال یافت و اکنون قرار بود این محتوای غنی به مسجد کرامت منتقل شود. برای عبور از سد امنیتی ساواک، تدبیری اندیشیده شد؛ مقرر گردید اقامه نماز در مسجد امام حسن^(ع) به شاگرد و دوست ایشان، سیدرضا کامیاب، سپرده شود. همچنین ساواک مشهد در گزارشی به تهران اذعان کرده بود که برای جلوگیری از حساسیت سازمان امنیت روی شخص آیت‌ا... خامنه‌ای، برنامه‌ریزی شده است تا دو نفر از جوانان آیات و ترجمه و شرح آن را بخوانند تا هم هدف ایشان محقق شود و هم بهانه‌ای به دست ساواک نیفتد.

آیت‌ا... خامنه‌ای که در آن زمان روحانی سی و چندساله‌ای با سابقه پنج‌بار دستگیری بودند، با وجود نظارت‌های شدید و مخالفت صریح با جلسات تفسیرشان، از پای نشستند. برنامه ایشان در ماه رمضان آن سال به این شکل تنظیم شد که نماز ظهر و عصر را در مسجد کرامت اقامه می‌کردند و سپس راهی مسجد امام حسن^(ع) می‌شدند. ایشان برای خنثی‌کردن حساسیت‌ها درباره عناوین «سخنرانی» یا «درس تفسیر»، به مناسبت ماه مبارک رمضان به صورت «ایستاده» پیرامون چند آیه و روایات مرتبط با آن برای مردم صحبت می‌کردند؛ جلساتی که منابع ساواک روزانه گزارش‌های مفصلی از آن مخابره می‌کردند.

با گذشت زمان، حضور ایشان در مسجد کرامت تثبیت و پررنگ‌تر شد. این امام جماعت جوان و بانگیزه، با قراردادن یک تخته سیاه در مسجد، ساختار آموزشی نوینی را پایه‌ریزی کرد. برنامه هفتگی این مسجد با نظمی دقیق تدوین شد: شب‌های یکشنبه تا چهارشنبه: قرائت و شرح روایات. شب‌های پنجشنبه: تبیین عبارات نماز و معانی عمیق آن. شب‌های جمعه: تلاوت قرآن، ارائه ترجمه و تفسیر آیات. همه این مباحث با رویکردی آمیخته به مسائل اجتماعی و سیاسی اسلام ارائه می‌شد؛ رویکردی که به شدت خطوط قرمز ساواک و رژیم پهلوی را زیر پا گذاشت. جاذبه این